

ZAGADNIENIA POLITYKI ROLNEJ W ANGLII 2

The Agricultural Register. Changes in the economic pattern 1956—1957. Oxford 1958, s. 234.

Instytut Badań nad Ekonomiką Rolnictwa uniwersytetu oxfordzkiego kierowany przez znanego ekonomistę Colin Clarka wznowił przedwojenne wydawnictwo pt. „The Agricultural Register” (1938—1939). Recenzowany tom został opracowany przez zespół pracowników naukowych pod redakcją K. Frankla. Jest to obszerne studium bieżących problemów polityki gospodarczej w zakresie rolnictwa Wielkiej Brytanii. Clark stwierdza w przedmowie, że większość decyzji w dziedzinie polityki rolnej spotyka się z krytyką, ich ocena jest różna, jest więc rzeczą celową jasne sprecyzowanie niewątpliwych faktów zarówno dla praktycznych działaczy jak i dla celów naukowych. Dla nas ten drugi cel jest ważny. Można stwierdzić, że omawiana książka jest doskonałym tekstem dla studiowania metod oddziaływania polityki gospodarczej w rolnictwie. Znajdujemy tam charakterystykę stanowiska rządu angielskiego i uzasadnienie poszczególnych jego posunięć, znajdujemy argumenty rolników i ich organizacji, a wreszcie punkt widzenia instytucji zajmujących się organizacją rynku rolniczego. 92 tabele wyjątkowo przejrzyste opracowane zawierają wszystkie najkonieczniejsze dane dotyczące rozwoju rolnictwa brytyjskiego, handlu wewnętrznego i zagranicznego artykułami rolniczymi i rolniczymi środkami produkcji, cen, obrotu ziemią, podatków i wiele innych informacji charakteryzujących stan ekonomiczny rolnictwa angielskiego i czynniki dla opłacalności tego rolnictwa decydujące. Praca dość bezstronnie charakteryzuje błędy popełnione w polityce rolnej Anglii i daje jasny obraz skomplikowanego systemu subwencji i posunięć gospodarczych przedsięwziętych przez rząd angielski dla kierowania rozwojem rolnictwa zgodnie z podstawowymi założeniami polityki ekonomicznej. We wstępie znajdujemy krótki wykaz publikacji, gdzie można znaleźć podstawowe źródła niezbędne do oceny stanu rolnictwa angielskiego.

Książka zawiera osiem rozdziałów, z których pierwszy najciekawszy dla osób interesujących się całokształtem angielskiej polityki ekonomicznej w dziedzinie rolnictwa, charakteryzuje historię metod stosowanych w tej polityce w ciągu ostatnich 10 lat. W tym stosunkowo krótkim rozdziale dwie sprawy zasługują na podkreślenie: a) uzasadnienie podstawowej zmiany w systemie udzielania przez rząd gwarancji rolnikom angielskim co do poziomu cen artykułów przez nich wyprodukowanych i b) charakterystyka systemu kredytowania i subwencjonowania przez rząd angielski inwestycji rolniczych i z rolnictwem związanych.

Dotychczasowa metoda gwarantowania cen rolniczych polegała na ustalaniu konkretnych cen na ziemiopłody na rok naprzód, a na artykuły hodowlane na dwa lub trzy lata naprzód. Ten zdawałoby się daleko idący sposób ustalania konkretnych warunków na rynku został zarówno przez organizacje rolnicze jak i przez rząd uznany za niewystarczający, albowiem nie uwzględniał zmian w kosztach produkcji. Toteż wybrano teraz metodę określenia maksymalnych granic zmian, jakie mogą w poziomie cen być wprowadzone. Zmiany te ciągle mają być korygowane przez uwzględnienie bieżącego wzrostu głównych pozycji kosztów produkcji. W ten sposób wyznaczane limity cen mają się odnosić do najbliższych zbiorów, a nie jak to dotąd bywało, do zbiorów z roku następnego. Z takiego postawienia sprawy wynika, że rolnicy angielscy uważają za ważniejsze aktualne uwzględnianie np. podwyżek podatków lub płać niż zapewnienie z góry stałych cen dla artykułów rolnych.

Subwencjonowanie przez rząd inwestycji rolniczych obejmuje bardzo szeroki zakres wydatków, jak np.: budowa i modernizacja budynków gospodarskich, urządzeń podwórzowych, np. mechanizacja spichrzów, zaprowadzenie kanalizacji, budowa dróg,

mostów, elektryfikacja, ogrodzenia (także pastwisk), wszelkie melioracje, zadrzewienia ochronne, wapnowanie i marglowanie gruntów, komasacja. Ciekawa jest opinia Ministra Rolnictwa, przytoczona w tym rozdziale, że farmerzy mają prowadzić swe gospodarstwa na poziomie XX wieku, ale przystępują do produkcji z inwestycjami bardziej właściwymi dla XIX, XVIII, a nawet XVII wieku. Modernizacja tych urządzeń jest niezbędnym warunkiem zwiększenia produkcji rolnej. Właściciele dużych gospodarstw korzystali już dawniej z ulg podatkowych, gdy inwestowali w swe gospodarstwa, ale unowocześnienie drobnych farm winno być dokonywane z pomocą państwa: tu ulgi podatkowe byłyby za słabym środkiem pomocy. Na cele tej akcji, która jest stosowana od 1957 roku, przeznaczono na razie 50 mln. funtów szterlingów. W rozdziale tym przytoczone są pełne materiały statystyczne dotyczące produkcji rolniczej i cen w porównaniu do lat ostatnich i do okresu przedwojennego a także ocena Ministerstwa Rolnictwa bilansu dochodów i wydatków całości rolnictwa angielskiego.

Trzy następne rozdziały zawierają analizę stanu produkcji, cen i rynku trzech najważniejszych działów rolnictwa brytyjskiego: zwierząt gospodarskich i artykułów hodowlanych, produktów roślinnych oraz owoców i warzyw. Rozdział mówiący o hodowli zwierząt podaje wysokość produkcji i spożycia poszczególnych artykułów hodowlanych, cen rynkowych i gwarantowanych w poszczególnych okresach, strukturę stada i zachodzące w niej zmiany, organizację i osiągnięcia akcji dożywiania mlekiem dzieci w szkołach, koszty przetwórstwa mleka, zmiany w poziomie cen na poszczególne gatunki mięsa i tłuszczów zwierzęcych, opisuje problem stosunku cen pasz do cen artykułów zwierzęcych, metody popierania wytwórczości zwierzęcej. Rząd brytyjski powołał do życia specjalny urząd zajmujący się rozwojem hodowli trzody: w tym zakresie znajdujemy ciekawy program metod zamierzonego oddziaływania na ten rozwój.

Prócz całego systemu polepszania pogłowia trzody, jak masowo stosowana sztuczna inseminacja, stała kontrola użytkowości, licencjonowanie itp., Komitet zalecił standaryzację typu produkowanych świń do 3 rodzajów: bekony, lekkie mięsne i cięższe o wielostronnej użytkowości. Jednym z głównych problemów gospodarczych było zmniejszenie nadmiaru podaży trzody na rynek w lecie, kiedy spożycie wieprzowiny znacznie maleje, a podaż na odwrót rośnie, bo kończy się tucz sztuk z miotów jesien-nych i zimowych, najwygodniejszych dla rolników. Zrzeszenia przemysłu mięsnego mają według pewnego schematu zwiększać w tym sezonie zakupy, rolnicy mają dostarczać lżejsze niedotuczone sztuki. W ciągu całego sezonu nabywcy, a więc głównie bekoniarnie i rzeźnie mają informować farmerów na 6 miesięcy naprzód o ilości sztuk trzody, jakie nabadą. Ma być szerzej stosowany system długoterminowych kontraktów dostawy. Żądanie rolników, aby zrzeszone związki zakładów mięsnych kupowały z poparciem finansowym państwa wszystkie świny doprowadzone na rynek przez rolników, zostało odrzucone.

Autorzy podają materiały dotyczące głównych źródeł importu produktów wieprzowych i szczegółową analizę cen trzody i roli subwencji państwowych w tym zakresie. Polityka hodowlana w Wielkiej Brytanii obejmuje szereg najrozmaitszych metod popierania różnych specjalnych gałęzi chowu zwierząt gospodarskich, szereg gwarancji cen, skupu. Tak np. istnieje szeroko omawiany w recenzowanej książce system popierania produkcji bydła i owiec w okęgach górskich, popieranie wychowu cieląt itp. Krowy i jałówki przebywające w ciągu najmniej 16 tygodni na pastwiskach górskich dostają specjalną dotację, która wahała się w różnych latach, ale np. w 1955—56 r. wynosiła do 10 funtów od krowy a do 5 szylingów za maciorke, co razem stanowiło kwotę przeszło 3,7 mln. funtów. Rację takich dotacji widzą Anglicy w wykorzystaniu paszy pastwisk, które inaczej zapewne nie byłyby użytkowane, co powiększyłoby rozmiary koniecznego importu pasz z zagranicy. Subwencje dla hodowców cieląt wyniosły w 1955—56 r. 7,6 mln funtów po 7—8,5 funta od wyhodowanej sztuki. Istnieje cały skomplikowany system obliczania wysokości tych dotacji zależnie np. od przyrostu wagi żywca, zużycia mleka itp. Rozdział o metodach popierania produkcji zwierzęcej jest najszczegółowszy, zawiera także szczegółową analizę rynku drobiu, jaj i wełny podając wszędzie bogaty materiał liczbowy dotyczący produkcji, cen i organizacji rynku.

Ten sam schemat analizy gospodarczej znajdujemy w rozdziale poświęconym produktom roślinnym w zastosowaniu do poszczególnych zbóż, ziemniaków i buraków cukrowych, przy tym rozdział ten zawiera między innymi dokładną ocenę Międzynarodowej Umowy Pszenicznej, z której jak wiadomo Wielka Brytania od kilku lat wystąpiła, oraz analizę Międzynarodowej Umowy Cukrowej, do której i Polska należy. Analiza obydwóch tych międzynarodowych umów jest bardzo interesująca, zawiera

bowiem zestawienia argumentów rządu angielskiego uzasadniająca zajęte w tej sprawie stanowisko i krytykę tegoż stanowiska przez zainteresowane zrzeszenia gospodarce farmerów, przemysłowców i handlu. Polityka władz Umowy Pszenicznej dąży do utrzymania cen na stosunkowo wysokim poziomie, pomimo dużych nadwyżek, co zmuszałoby Wielką Brytanię do kupowania pszenicy po wyższych cenach, podczas gdy polityka zarządu Umowy Cukrowej utrzymuje ceny cukru na niskim poziomie wzmagając przez to spożycie. Farmerzy zarzucają, że popieranie takiej polityki międzynarodowych organizacji towarowych obniża wyjściowy poziom cen wewnętrznych w Anglii, od których producenci dostają premie za dostarczone zboże lub buraki. Analiza rynku zbożowego podaje również sposoby zmierzające do usprawnienia w Anglii kwestii składowania i suszenia zboża.

Rozdział omawiający rynek owoców i warzyw daje szczegółowy obraz trudności w racjonalnym zorganizowaniu tego rynku, w czym niemałą rolę odgrywa trudność przewidywania wysokości zbiorów, skupu i spożycia. W wielu dziedzinach handlu owocami i warzywami projektowane jest przymusowe organizowanie tego rynku dla uregulowania podaży i popytu oraz dla stabilizacji cen.

Po tych trzech rozdziałach zawierających charakterystykę i materiały liczbowe dotyczące poszczególnych produktów rolniczych autorzy książki powracają do tematów ogólniejszych i w rozdziale piątym zajmują się problemem handlu zagranicznego artykułami rolniczymi w Wielkiej Brytanii. Wiele z podawanych w tym rozdziale szczegółów jest mało znanych, na pierwszy plan wysuwa się tu jednak wnikliwa charakterystyka tzw. Europejskiego Wolnego Rynku. Wielka Brytania zajmowała z początku niezdecydowane stanowisko w stosunku do tego planu ze względu na trudności pogodzenia udziału w tej organizacji z przyjętymi zobowiązaniami do krajów Brytyjskiej Wspólnoty Gospodarczej opartym na przedwojennym porozumieniu ottawskim. W traktacie tym Wielka Brytania przyznała tym krajom, a zwłaszcza Kanadzie, Australii i Nowej Zelandii, preferencje w stosunku do innych krajów w zakresie importu rolniczego w zamian za także preferencje przyznane przez te kraje dla Anglii w zakresie przywozu artykułów przemysłowych. Historia wahań rządu angielskiego, jakby można pogodzić korzyści wypływające z umowy ottawskiej z zyskami przewidywanymi z należenia do Europejskiego Wolnego Rynku, daje interesujący obraz gry czynników, jakimi musi się kierować w swej polityce handlu zagranicznego kraj o tak rozwiniętych stosunkach gospodarczych z zagranicą jak Wielka Brytania. Warunki zaofiarowane przez 6 zrzeszających się w „Wolny Rynek” krajów (Francja, Włochy, NRF i trzy kraje Beneluksu) nie zadowolili w końcu rządu Wielkiej Brytanii, która wskutek tego stanęła w obozie zdecydowanych przeciwników „Wolnego Rynku”, organizując nawet akcję odwetową na wypadek, gdyby wszystkie niekorzystne dla Anglii postanowienia miały być wprowadzone w życie. Na marginesie omawiania tej sprawy znajdujemy ciekawą informację, że obecnie jeszcze 50% wywozu towarów przemysłowych z Anglii idzie do krajów Brytyjskiej Wspólnoty Gospodarczej podczas gdy do 6 krajów zachodnio-europejskich tylko 13%. Analizując perspektywy dopuszczenia importu artykułów rolniczych z krajów „Wolnego Rynku” autorzy podkreślają konieczność zachowania tradycyjnego w Anglii bezcłowego przywozu artykułów spożywczych. W omawianym rozdziale znajdujemy też dokładną analizę importu pasz do Wielkiej Brytanii wraz ze wskazaniem źródeł importu, cenami i wahaniami w rozmiarach tego przywozu, który w porównaniu z okresem przedwojennym znacznie się zmniejszył, ale od roku 1955 wykazuje znowu duży wzrost. Uwagi końcowe zawierają stwierdzenie, że rząd angielski uważa za konieczne i słuszne wprowadzenie w zakresie artykułów rolniczych organizacji rynku „kierowanego”, opartego na zapewnieniu rolnikom ogólnej opłacalności produkcji. Nie kontrolowany przywóz oddziaływałby ujemnie na stan tego rynku.

Rozdział szósty zajmuje się pracą i płacami w rolnictwie. Ilość zatrudnionych w rolnictwie nie wykazuje dużych zmian, aczkolwiek daje się zauważyć wzrost ilości robotników wyspecjalizowanych, kwalifikowanych, a spadek ilości robotników „ogólnych”. Spadek ten objął też oborowych — jest to wyraźny wpływ mechanicznego dojenia. Ciekawym szczegółem jest fakt, że ostatnio ustalona przez związki zawodowe robotników rolnych umowa przewiduje wysokość płac dla zagranicznych studentów i uczniów praktykujących w gospodarstwach rolnych i specjalną dopłatę za pracę w godzinach rannych, np. od 3 do 4½ rano. Dzień roboczy trwa nadal 47 godzin na tydzień, żądanie ograniczenia pracy do 44 godzin zostało odrzucone. Suma płac za godziny nadliczbowe stanowi w rolnictwie angielskim około 1/3 całości wynagrodzenia robotników rolnych. Autorzy wypowiadają zdanie, iż ogólny fundusz płac w rolnictwie nie uległ w ostatnim okresie wyższe.

Rozdział siódmy zajmuje się problemem ziemi i kapitałów czynnych w rolnictwie. W ciągu 4 lat ilość gospodarstw w Wielkiej Brytanii zmniejszyła się o 5 tys. przy czym dotyczy to głównie łączenia się farm poniżej 20 ha. W porównaniu z okresem przedwojennym ceny ziemi podniosły się o 141%, dzierżawa gruntów wzrosła o 165%, a wskaźnik cen uzyskiwanych przez rolników o ponad 200%. Została powołana specjalna komisja dla zagospodarowania gruntów należących do państwa, których obszar wynosi około 90 tys. ha, z czego około 40 tys. ha ma być sprzedane. Rozdział ten zawiera również informacje o kredycie rolniczym, zwłaszcza hipotecznym i połączony z tym wykaz subwencji udzielonych przez rząd rolnictwu angielskiemu z różnych tytułów, które w 1956—57 r. osiągnęły sumę 234 mln funtów.

Wreszcie ostatni rozdział omawianej książki dotyczy kosztów produkcji rolnej. Od 1948 do 1956 r. wydatki na nawozy wzrosły w Wielkiej Brytanii o 42%, na pasze o 123% na paliwo o 62%, na nasiona o 18%. Wzrost zużycia nawozów sztucznych w porównaniu do okresu przedwojennego w Wielkiej Brytanii jest następujący: nawozów azotowych — pięciokrotny, fosforowych — dwukrotny, potasowych — czterokrotny. Angielskie Ministerstwo Rolnictwa uważa zużycie nawozów potasowych za optymalne. Poziom zużycia innych nawozów w Wielkiej Brytanii nie dochodzi jeszcze do ilości stosowanych w krajach zachodnio-europejskich. Przy rozważaniu zużycia pasz autorzy cytują opinię specjalnej komisji dla organizacji rynku pasz, a mianowicie że szybki wzrost stosowania przy żniwach kombajnów, a brak urządzeń do dosuszania zbóż pastewnych wywołuje nadmierną podaż tych zbóż natychmiast po żniwach. Również ten traktuje również o stosowaniu maszyn rolniczych. Z danych tych wynika, że najszybciej wzrasta w Wielkiej Brytanii używanie kombajnów i rozstrząsaczy obornika, natomiast powiększenie stosowania wiążalek jest bardzo powolne. Coraz częściej siewniki kombinowane zastępują użycie osobnych siewników do ziarna i do nawozów.

Cały tom wydany przez Instytut Oxfordzki jest pełen interesujących szczegółów charakteryzujących ewolucję rolnictwa angielskiego na tle warunków stwarzanych przez świadomą politykę gospodarczą w zakresie rolnictwa. Oczywiście niewiele konkretnych posunięć z tej dziedziny nadawałoby się do zastosowania w naszym kraju. Książka jest obrazem walki z wszelkiego rodzaju trudnościami napotykanymi w ustroju kapitalistycznym przy problemach opłacalności rolnictwa i organizacji rynku. Wydaje się jednak, że w okresie kiedy coraz częściej zaczynamy zdawać sobie sprawę, że wraz z najtrafniejszymi planami rozwoju rolnictwa powinien być ustalany równocześnie system środków polityczno-gospodarczych zapewniających realizowanie tych planów, zapoznanie się z szerokim wachlarzem różnorodnych środków stosowanych w Wielkiej Brytanii dla osiągnięcia określonego kierunku i poziomu rolnictwa byłoby wartościowym przyczynkiem do wypracowania realnych podstaw polskiej polityki gospodarczej w dziedzinie rolnictwa.

Stefan Królikowski